

olevat kirjoitukset on voitu julkaista. Laadunvarmistuksen tärkeä osa on vertaisarvointi, jonka käyvät läpi kaikki lehden artikkeliosastossa julkaistut tekstit. Tämän ansiosta lehti on päässyt kotimaisessa julkaisufoorumiluokituksessa (JUFO) tasolle 2 alle kymmenen muun yhteiskuntatieteellisen lehden kanssa. Lehden toimitusneuvosto seuraa jatkuvasti vertaisarviointitoimintaa ja on voinut kunnioitussella todeta sekä arvioitsijoiden että kirjoittajien vakavan pyrkim-

yksen pitää huolta julkaistavien artikkelien laadusta.

Mitä sitten voi odottaa seuraavien 20 vuoden jälkeen? Sähköisen julkaiseminen eri muodoissaan valtaa alaa, ja YP on jo ottanut askelia siihen suuntaan. Paperilehti saattaa 20 vuoden kuluksi olla historiaa. Myös YP:n pyrkimys toimia suomen kielellä tapahtuvan tieteellisen julkaisemisen väylänä hyvinvointi- ja terveyspolitiikan kysymyksissä kohtaa haasteita, kun on jo pelätty muutenkin suomen aseman

heikkenevän. Suurin haaste on kuitenkin laadukkaan ja laatuvarmistetun, tutkitun tiedon välittämisessä muunlaisen tiedon vyöryessä tuhansia kanavia pitkin. Emme voi olla varmoja, että totuudenjälkeinen aika olisi ohi vuonna 2038, eikä siihen varmasti päästä ilman laatuvarmistettua julkaisemista, olipa sen muoto ja kieli mikä tahansa. Tässä kamppailussa YP ja sen kaltaiset julkaisufoorumit ovat edelleen yksi avaintekijöistä.

Lajinsa viimeinen?

JUKKA MÄKI

Parhailaan kaupataan Itä-Suomen päihdehuollon kuntayhtymän jo lakkautetun Tuustaipaaleen kuntoutumiskeskuksen rakennuksia Mäntyharjulla. Vanhoista, jo 1920-luvulla työlaitoksina aloittaneista kuntien laitoksista on jäljellä enää Uudenmaan päihdehuollon kuntayhtymän Ridasjärven päihdehoitokeskus sekä Helsingin vuonna 1937 perustama, nykyisin Tervalammen kartanon kuntoutuskeskuksena tunnettu yksikkö. Myös sen lakkauttamista ollaan suunnittelemassa.

Suomalaisen päihteiden ongelmakäyttäjien laitostuntoutuksen juuret ja perinteet ovat lähtöisin alun perin elatusvelvollisuutensa laiminlyöneiden ja irtolaisten ”ojentamiseen” perustetuista, vuoden 1922 köyhäinhoitolain mukaisista työlaitoksista. Työlaitokseen määräämisellä kunta voisi periä takaisin antamia avustuksia ”maksu-

haluttomilta” henkilöiltä käyttämällä elatus- ja korvausvelvollisten työvoimaa laitosten maametsätalouksissa. Kyse oli myös juoppojen ja pahennusta herättävien henkilöiden kontrollista ja eristämisestä.

Nuoren tutkijan Heikki Mikkosen teos *Kurinpidosta kuntoutukseen* kertoo Uudenmaan kuntien vuonna 1927 perustaman työlaitoksen historiasta peilaen sitä eri aikakausien sosiaalipoliittisiin lähtökohtiin, yhteiskuntarakenteen ja arvojen muutoksiin. Mikkosen tutkimusote on ansiokas. Lukija pääsee yksittäisen laitoksen historian rinnalla käsiksi niihin yhteiskunnallisiin ja sosiaalipolitiikan kehittymiseen liittyviin tekijöihin, jotka ovat heijastuneet laitoksen toimintaan. Julkistalouden tilanteiden vaikutukset kyllä tuodaan esille, mutta kulloisenkin valtionosuusjärjestelmän vaikutukset laitosten ja laajem-

---

Heikki Mikkonen
Kurinpidosta kuntoutukseen
Uudenmaan
päihdehuollon kuntayhtymän
historia
Uudenmaan päihdehuollon
kuntayhtymä, 2018

min koko päihdehuollon kehitykseen olisi saanut tulla selkeämmin esiin.

Kirjan laitospelämän kuvaukset perustuvat pitkälti laitoksen hallinnollisen arkiston lähteisiin. Näin kuva laitoksen asukkaiden arjesta ja tuntemuksista jää varsin ohueksi. Olisi kiintoisaa tietää, mikä merkitys laitoksella on ollut sen eri vaiheissa sinne sijoitetuille tai asiakkaaksi tulleille? Kysymys on isosta asiasta: työlaitosten, huoltoloiden, päihdehoitokeskusten ja -yhteisöjen kautta on vuosisadan saatossa kulkenut kymmeniä tuhansia huono-osaisia, joiden oma ääni ei ole juuri tullut esille. Nyt jo sulkeutu-

neiden laitosten asiakasarkistois-
ta löytyisi ehkä kerrottavaa?

Arkistoja penkoessaan Mikkosen eteen on tullut myös ”monia arkaluontoisia kiistoja ja tapahtumia”, joita hän ei kuitenkaan tuo esille, koska ”[se] ei olisi ollut mahdollista ilman tutkimuskohteena olevien henkilöiden yksityisyyden säilyttämistä”. Laitoksen johdon ja henkilöstön pyrkimykset, heidän viralliset ja epäviralliset roolinsa ovat epäilemättä näyttäytyneet vahvana laitoksen käytännön toiminna ja arkipäivässä. Ne jäivät nyt pimentoon tutkijan ilmeisen tietoisena ja ehkä osin ekonomisena rajauksena.

Mikkosen teos on tervetullut paikkaamaan hajanaista kuvaa työlaitospohjaisen päihdehuollon kehittymisestä sen viimeisiin olomuotoihin. Kirjoittajan sanoin: ”Kokonaisvaltaista suomalaisen päihdehuollon historiaa käsitteleviä teoksia ei ole kirjoitettu ainuttakaan, vaan tieto on hajallaan erilaisissa sosiaalipolitiikan ja päihdehistorian tutkimuksissa.” Ylipäätään kuva suomalaisesta päihdepalvelujärjestelmästä on pirstoutunut ja tietopohja nykytasollakin puutteellinen.

Ensimmäiset työlaitokset oli perustettu vuoden 1897 vaivahoitoasetuksen perusteella suurten kaupunkien vaivaistalojen yhteyteen. Työ nähtiin, niin kuin nykyisinkin, keskeisenä keinona sopeuttaa huono-osaisia yhteiskuntaan. Vuoden 1922 köyhäinhuoltolain myötä köyhä ja agraarinen, juuri itsenäistynyt Suomi pyrki rakentamaan aikaisempaa tehokkaamman ja omillaan toimeentulevan työlaitosjärjestelmän. Valtion avun turvin uusia työlaitoksia alkoi syntyä lääneittäin. Uudella maalla ratkaisu syntyi, kun Hyvinkään Ridasjärven kylästä han-

kittiin laitosta varten suuri maa-tila, jossa riitti suota raivattavaksi. Tilalla oli karja- ja muuhun maataloustuotantoon tarvittavia rakennuksia, jotka soveltuivat hyvin työlaitoksen tarpeisiin. Työlaitoksen toiminta käynnistyi vuonna 1929, kun kalteri-ikunoin varustetut ja piikkilanka-aitojen ympäröimät uudisrakennukset valmistuivat.

Sota-aika sekä sitä edeltänyt, pitkälti pula-ajan talous merkitsi sitä, että laitos oli enemmän pakkoon perustuva tuotantolaitos kuin kasvatuksellinen tai hoidollinen keskus. Alkuun elätelty ajatus, että työlaitokset olisivat omavaraisia maa- ja metsätaloustuotoillaan, osoittautui kuitenkin utopiaksi. Kuntien ja valtion antama tuki oli välttämätöntä. Työlaitoksen arki oli kauraa sekä sinne sijoitetuille että henkilökunnalle. Asuintilat oli ympäröity aidalla, työpäivät olivat pitkiä, kuri ja järjestys kaikessa. Henkiselä huollolla ymmärrettiin uskonnollista ja kasvatuksellista toimintaa. Vähäinen henkilökunta koostui vartijoista sekä tilan tuotantohenkilökunnasta, joiden koulutus oli vähäistä. Myös työntekijöiden asunnot olivat vaatimattomia, työolot ja työehdot kaukana siitä mitä nykyisin. Eriarvoisuus sukupuolten välillä oli suurta: miesvartija sai naisvartijaan nähden kaksinkertaista palkkaa. Osalla maataloustyöntekijöillä etuna oli tietty määrä viljaa ja muita maatalan tuotteita. Tarkasteltaessa laitoksen olosuhteita ne on kuitenkin suhteutettava sen aikaiseen agraariseen, köyhään ja moralistiseen yhteiskuntaan.

Selkeästi uuden ajan kynnyksellä työlaitoksissa oltiin sotien jälkeisen jälleenrakennusajan nousun aikana. Siirtymä köyhäinhoidosta kohti uudistuvaa

sosiaalipolitiikkaa ja sosiaaliturvaa alkoi rakentua.

Työlaitosten uudistamista koskevassa komiteamietinnössä (1948) kiinnitettiin huomiota työtoiminnan kehittämistarpeisiin ja olemattomaan jälkihuoltoon laitosjakson jälkeen. Maataloustyö ei enää vastannut laitoksesta vapautuvan sijoittumista teollistuvaan yhteiskuntaan. Tarvittiin koulutetumpaa henkilökuntaa sekä toiminnallisia tiloja, joissa voitaisiin kehittää ”siviilissä” tarvittavia työvalmiuksia. Komitea ehdotti hoitajanimikettä huollettavien valvontaa, ohjausta ja neuvontaa suorittaville työntekijöille. Myös johtajien pätevyysvaatimuksia haluttiin nostaa. Entiset upseerit tai vankilaviranomaisen pätevyys johtajana ei vastannut ajan vaatimuksia. Laitokset olivat täynnä sodan kolhimia, päihteyssiin sortuneita invalideja ja elämässään tyhjän päälle jääneitä kulkijoita. ”Henkisen huollon ongelma” tuli entistä akuutimmaksi ja Työlaitosten keskusliitto esitti laitokselle palkattavaksi ”henkiseen huoltoon” keskittyvän työntekijän. Ensimmäinen muu työntekijä kuin vartija tai laitoksen ylläpitotehtäviä hoitanut saatiin vuonna 1952, ja vasta vuonna 1971 vartijan virkanimike muutettiin ohjaajaksi.

Kunkin ajan tarpeita vastaavien uudisrakennusten saaminen merkitsi toiminnan kehittymistä. Niin tapahtui myös vuonna 1957, kun uusi talous- ja hallintorakennus työsaleineen ja asuinosaistoinen valmistui. Laitos sai luvan ottaa vastaan alkoholistolain mukaisia naisalkoholisteja muuten vajaakäytössä olleelle naisosastolle. Näin laitos toimi osin myös huoltolana, mikä suuntasi toimintaa kohti päihdehuoltoa.

Sotien jälkeen alkoholismien haitat alkoivat ilmetä aikaisempaa laajemmin, jolloin väkijuomakysymyksen ongelmiin ryhdyttiin etsimään uusia ratkaisuja. Yhdysvalloissa, josta sen ajan uudet tuulet tulivat, käsitys alkoholismista sairautena yleistyi ja sitä koskeva tutkimus lisääntyi. AA-liike ulottui Suomeenkin, Väki-juomakysymyksen tutkimussäätiö perustettiin 1950 sekä kahdella A-klinikalla aloitettiin avohoitokokeilut. Varsinaisen murros-päihdehuollossa tapahtui 1960- ja 1970-luvuilla, kun vapaaehtoisuus tuli päihdehuoltoon hakeutumisen keskeiseksi periaatteeksi. Marraskuun liike ja *Pakkoauttajat*-teos toimivat voimakkaana kritiikkinä olematonta asunnottomien alkoholistien huoltoa ja pakkolähtöistä laitospäihdehuoltoa kohtaan. Sosiaalihuollon periaatekomitean mietintö (1971) toi sosiaalihuollon tavoitteiksi hyvinvointivaltion rakennustekijöitä: köyhyyden poistamisen, tuloerojen kaventamisen, kansanterveyden parantamisen, palveluhenkisyyden, valinnanvapauden, luottamuksellisuuden ja ennaltaehkäisyyn. Nämä periaatteet alkoivat aineellistua kahden seuraavan vuosikymmenen aikana sosiaalija terveydenhuollon lainsäädännössä. Huollettavaa alettiin kutsua asiakkaaksi, työlaitosmenettely päättyi vuonna 1977, ”Ridis” muuttui huoltolaksi ja varijat ohjaajiksi. Muutos laito-

selämässä oli kuitenkin hidas. Irtolaislaki ja sen mukaiset sijoitukset päättyivät vuonna 1987, jolloin voimaan tuli nykyinen päihdehuoltolaki.

Valtionosuusjärjestelmän muutokset siivittivät sekä ohjasivat päihdehuollon kehitystä. Kunnallinen päihdehuolto (A-klinikat, katkaisuhoidot, hoitokodit) kehittyi voimakkaasti, rakennettiin alueellista palvelujärjestelmää, jossa huoltolat vastasivat laitostuntoutuksesta. Vuoden 1984 sosiaalitoimen valtionapu-uudistus (VALTAVA) muutti päihdehuollon suuntaa määräästä laatuun avopalveluita kehittämisen. Tilanne huipentui 1990-luvun alun talouslaman ja kuntien laskennallisen valtionosuusjärjestelmän toteutumiseen 1993. Säästöjen paineessa laitoshuolosta leikattiin. Hyvinkään huoltola oli varautunut laskevaan talouteen ehkä muita paremmin ja säästy. Sen sijaan puolenkymmentä kuntien ylläpitämää laitosta kuitui pois. Valtio lopetti omat huoltolansa ja Järvenpään sosiaalisairaala siirtyi A-klinikasäätiölle. Lama oli alkua päihdehuollon rakennemuutokselle, jossa entisiä laitospaikkoja korvattiin asumispalveluilla, päivätoimintakeskuksilla ja erilaisilla akuutin hoitotarpeen vastaanottoyksiköillä siellä missä asiakkaat elivät eli näiden kotikunnissa. Päihdehaittoja ehkäisevä näkökulma voimistui, kun huu-

mausaineiden käyttöön liittyviä tartuntatauteja ja muita haittoja torjumaan perustettiin terveysneuvontapisteitä.

Seuraava koetus Ridasjärven päihdehoitokeskukseksi muutuneella laitoksella oli vuonna 2008 alkanut finanssikriisin aika. Vaikeuksiin ajaututtiin nopeasti ja syväälle. Laitos joutui kattamaan käyttömenojaan metsätuloilla, jotka aikaisemmin oli varattu investointeja varten. Sopeutustoimiensa avulla laitos on kuitenkin pärjännyt näihin päiviin saakka päivittäin kuin muut jäljelle jääneet 1920-luvulla aloittaneet entiset työlaitokset. Syinä tähän lienee ollut laitoksen kyky uudistua ajan haasteisiin laajentamalla palvelutarjontaansa katkaisuhoidolla, opioidikorvaushoidolla sekä ikääntyneille päihdekuntoutujille suunnatulla toiminnalla. Työtoiminta on kuitenkin edelleen laitoksen kahden hoito-osaston ohjelmassa. Laitoksen sijainnilla lähellä pääkaupunkiseutua lienee myös oma merkityksensä. Laitos on voinut toimia varaventiinä pääkaupunkiseudun kuntien päihdepalveluissa.

Sote-uudistus on tuomassa kuitenkin uuden, ehkä lopullisen haasteen. Kuntayhtymänä toiminta vääjäämättä lakkaa, mutta jatkaako laitos Uudenmaan maakunnan ylläpitämänä jossakin muodossa, jää nähtäväksi.